

Galvanauskas Ernestas

V vyriausybės Ministras Pirmininkas ir finansų, prekybos ir pramonės ministras (1919 10 07–1920 06 19)

VI vyriausybės finansų, prekybos ir pramonės ministras, einąs susisiekimo ministro pareigas (1920 06 19–1922 01 18)

VII vyriausybės Ministras Pirmininkas (1922 02 02–1923 02 22), užsienio reikalų ministras (nuo 1922 09 28)

VIII, IX vyriausybių Ministras Pirmininkas, užsienio reikalų ministras, laikinai einąs ministro be portfelio pareigas gudų reikalams (1923 02 22–1923 06 29, 1923 06 29–1924 06 18)

XXI vyriausybės finansų ministras (1939 11 21–1940 06 17)

Gimė 1882 11 07 Zizonių k., Vabalninko vlsč., Biržų apskr. (iki 1922 m. pasirašinėjo Galvanauskis). Kilęs iš ūkininkų Jurgio ir Onos (Žukauskaitės) Galvanauskų šeimos. Galvanauskai turėjo tris sūnus: be Ernesto, Gediminas (Galva) Galvanauskas (1905 03 03–1979 04 23) ekonomistas, spaudos darbuotojas;

brolis Adolfas Galvanauskas, turėjęs dukras Prancišką ir Danutę. Lietuvis, krikštytas katalikų bažnyčioje, vėliau laisvamanis. Vedęs. Žmona prancūzė Berta Galvanauskienė. Vaikų E. Galvanauskas nesulaukė. Mirė 1967 07 24 Eks le Beno miestelyje (pranc. Aix-les-Bains, Prancūzija), kuriame ir palaidotas.

E. Galvanauskas, porą žiemų pasimokęs pas kaimo daraktorių, pradžios mokslus ėjo rusiškoje Vabalninko liaudies m-kloje, kurią 1894 m. baigė. Dar metus privačiai pasimokęs, 1897 m. įstojo į Mintaujos (dab. Jelgava) realinės g-jos trečią klasę. Baigęs šią m-klą, 1902 m. išvažiavo į Sankt Peterburgą ir įstojo į Kalnakasybos i-tą. Mokėsi su pertraukomis.

Dar būdamas studentu E. Galvanauskas anksti įsitraukė į visuomeninę ir politinę veiklą. 1902–1903 m. veikė LDP. 1905 m. steigė LVS skyrius. Kurį laiką priklausė šiai partijai, tačiau, iš jos pasitraukęs, vėliau išliko nepartinis. E. Galvanaskui buvo keista, jog 1922 m. jį Lietuvos socialistų liaudininkų demokratų partijos vadovybė pašalino iš savo partijos. E. Galvanausko laiške valstiečių liaudininkų CK pirmininkui 1922 12 paašikintas jo tariamas partiškumas: „Kadangi, nors ir kviečiamas [M. Sleževičiaus laiškas 1919 12 19], aš sutikimo mane įregistruot į S.L.D.P. narių skaičių nedaviau ir, nors šiai partijai ir prijausdamas, jos nariu niekuomet nesiskaičiau, tai mane labai stebina viršminėtas pranešimas apie mano iš S.L.D.P. pašalinimą, apie kurį pirmąkart man tenka sužinoti.“

1905 11 12 E. Galvanauskas įkūrė „Čypėnų respubliką“ (Čypėnų valsčius tris mėnesius tvarkėsi nepriklausomai nuo Rusijos caro valdžios). 1905 12 04–05 dalyvavo DVS. Seime E. Galvanauskas išsiskyrė savo karštomis kalbomis. To meto spaudoje buvo rašoma: „Kitų panašių veikėjų mes neturėjome apart p. Galvanausko, kiti visi buvo menki žmogeliai, verti dažniausiai papeikimo ir pabarimo“. Už aktyvią revoliucinę veiklą prieš Rusijos carą, politinę veiklą carinės valdžios buvo suimtas. 1906 m. trumpai kalintas Panevėžyje, po trijų mėnesių už užstatą (Felicija Bortkevičienė už suimtąjį įmokėjo labai nemažus tiems laikams pinigus – 500 rublių) išleistas į laisvę gyveno nelegaliai. Paaškėjus, kad Peterburge nesaugu, 1906–1908 m. apsigyveno Suomijoje (Mustamėkio mieste), retkarčiais apsilankydavo Sankt Peterburge. Bendradarbiavo „Lietuvos ūkininke“, „Vilniaus žiniuose“ ir kt. leidiniuose. Suomijoje prasidėjus suėmimams, 1908 m. išvyko studijuoti į Lježo (Belgija) technikos u-to Kalnakasybos f-tą ir 1912 m. įgijo kalnakasybos inžinieriaus specialybę. Po dvejų metų papildomų studijų Elektrotechnikos i-te įgijo inžinieriaus elektrotechniko diplomą. Baigęs studijas, 1913 m. pab. trumpai dirbo Serbijoje vienoje iš prancūzų-serbų bendrovių, čia tiesusioje geležinkelius. Prasidėjus I p. k., 1916 m. pradžioje apsigyveno Paryžiuje (įsidarbino vienoje elektrotechnikos produkciją gaminusioje bendrovėje). Paryžiuje sulaukė karo pabaigos.

Pasibaigus I p. k., Paryžiuje susipažino su Prancūzijos URM dirbusiu Oskaru Milašiumi, įsijungė į politinę veiklą, kuomet tarptautiniu lygiu ėmė rūpintis nepriklausomos Lietuvos reikalais. E. Galvanausko siūlymu Paryžiuje įsteigtas Lietuvių informacijos biuras, kuris įvairiais informacijos kanalais gynė Lietuvos interesus, pirmiausia pabrėžiant jos pagrįstą teisę būti nepriklausoma ir kitų valstybių pripažinta valstybe. Tuo tarpu Vakarų valstybės (ypač Prancūzija) rėmė Lenkijos siekius atkurti Abiejų Tautų Respubliką ir apie nepriklausomą Lietuvą nieko nenorėjo girdėti. 1919 02 Lietuvos vyriausybė E. Galvanauską paskyrė Lietuvos delegacijos nariu Paryžiuje taikos konferencijoje. Ėjo sekretoriaus ir reikalų vedėjo pareigas (išdirbo penkis mėnesius). 1919 08 E. Galvanauskas vadovavo Lietuvos delegacijai Europos socialistų suvažiavime Liucernoje.

Po suvažiavimo E. Galvanauskas į Paryžių negrįžo, išvažiavo į Berlyną, kur susitiko su J. Vileišio vadovaujama Lietuvos delegacija, kuri derėjosi su Vokietija dėl finansinės paskolos. E. Galvanauskas aiškino J. Vileišiui, koks pavojingas žingsnis Vokietijoje ieškoti paramos ir patarė, nutraukus derybas, grįžti į Kauną. J. Vileišis įkalbėjo E. Galvanauską vykti į Lietuvą ir apie tai informuoti Vyriausybę. Grįžęs į Lietuvą, susitiko su A. Smetona ir M. Sleževičiumi.

1919 10 07 V Ministrų kabinete paskirtas Ministru Pirmininku, kartu ėjo finansų, prekybos ir pramonės ministro pareigas (1919 10 07–1920 06 15). Beje, šioje Vyriausybėje buvo atsisakyta dvejų ministerijų: Darbo ir socialinės apsaugos bei Tiekimo ir maitinimo. E. Galvanausko įėjimą į Vyriausybę pirmiausia lėmė sudėtingi santykiai tarp šalies politikų. 1919 09 30 Prezidento

A. Smetonos sušauktas partijų atstovų pasitarimas baigėsi be rezultatų. Kairieji norėjo, kad naująją vyriausybę formuotų tas pats M. Sleževičius, tačiau tam griežtai pasipriešino dešinieji LKDP bei TPP. A. Smetona siūlė M. Sleževičiui pasitraukti iš LSLDP partijos ir formuoti darbo vyriausybę. M. Sleževičius nesutiko. Tuomet A. Smetona tą pačią naktį sušaukė dar vieną pasitarimą, kuriame dalyvavo L. Noreika, S. Šilingas, J. Tūbelis ir E. Galvanauskas. Būtent jam kaip nepartiniam ir nesusaistytam jokiais ryšiais su politinėmis partijomis, be to, puikiai mokančiam prancūzų kalbą, buvo pasiūlyta užimti Ministro Pirmininko postą (beje, panašiai 1918 m. pab. Ministru Pirmininku buvo paskirtas M. Sleževičius).

E. Galvanauskas 1919 10 17 LVT pristatė Vyriausybės programą, kurioje svarbiausiais uždaviniais laikė: išstumti iš Lietuvos teritorijos svetimų valstybių karines pajėgas, kovoti su vidaus priešais, organizuoti Steigiamojo Seimo rinkimus, sutvarkyti krašto ūkį. E. Galvanausko vadovaujama Laikinoji vyriausybė išdirbo truputį ilgiau nei pusmetį, tačiau jai pavyko nemažai padaryti. Prie vertingiausių darbų reikėtų priskirti toliau tęstas derybas su Sovietų Rusija, mėginant sudaryti Taikos sutartį. Nors sutartį sudarė jau nauja, K. Griniaus vadovaujama vyriausybė, jai pamatus padėjo prieš tai dirbusi E. Galvanausko vyriausybė. Taikos sutartimi Sovietų Rusija pripažino Lietuvos nepriklausomybę. E. Galvanausko vadovavimo laikotarpiu Lietuvos kariuomenei pavyko mūšio lauke nugalėti bermontininkus, kurie 1919 m. pabaigoje buvo priversti palikti Lietuvos teritoriją. 1920 02 22–23 sėkmingai numalšintas Kauno įgulos Aukštosios Panemunės kareivių sukilimas, 1920 04 14–15 pirmą kartą Lietuvos istorijoje suorganizuoti demokratiniai rinkimai į StS, kuris darbą pradėjo 05 15. Vyriausybė daug dėmesio skyrė savivaldos reikalų tvarkymui, ministerijų pertvarkymui, savanorių, taip pat mobilizuotųjų kareivių šeimų aprūpinimui, tautinių mažumų reikalams, finansinių reikalų tvarkymui, pirmiausia bandant sustabdyti rusiškų pinigų antplūdį. Nepaisant nuveiktų darbų, pagal nustatytą tvarką, išrinkus StS, E. Galvanausko vyriausybė turėjo pasitraukti. Užsitęsęs deryboms dėl naujos vyriausybės sudarymo, kurį laiką Laikinoji vyriausybė dirbo toliau. 06 19 naują vyriausybę sudarius K. Griniui, E. Galvanausko vyriausybė baigė savo darbą. Tačiau tai nereiškė E. Galvanausko pasitraukimo iš Vyriausybės, nes K. Griniaus vadovaujama Kabinete jam pavesta eiti finansų, prekybos ir pramonės ministro, kartu ir susisiekimo ministro pareigas (iki 1922 01 18). Vadovaudamas net kelioms ministerijoms, E. Galvanauskas, kaip nurodo istorikas Sigitas Jegelevičius, savo svarbiausiais uždaviniais laikė:

- „1) nustatyti bei tobulinti mokesčių, muitų, įvairių rinkliavų tarifus, kad būtų garantuotos nuolatinės, tegul kol kas ir nedidelės įplaukos į valstybės biudžetą;
- 2) ruošti įvesti lietuvišką valiutą;
- 3) ginti Lietuvos finansinius interesus tarptautinėse konferencijose Europoje ir kitur.“

Kaip parodė realūs ministro, Vyriausybės ir Steigiamojo Seimo veiksmai, užsibrėžtus uždavinius iš esmės pavyko įgyvendinti. Be to, E. Galvanauskas buvo pasiūstas į Briuselį atstovauti Lietuvai Tautų Sąjungos organizuotoje konferencijoje finansų ir ekonomikos klausimais. 1921 01 21 paskirtas atstovu Tautų Sąjungoje (atsisakius A. Voldemarui), kur gynė Lietuvos interesus. E. Galvanauskas siekė ieškoti kompromiso su Lenkija, priimant vadinamąjį Paulio Hymanso projektą. 1921 11 25 buvo įvykdytas pasikėsinimas į E. Galvanauską – naktį ant jo miegamojo palangės padėtas sprogmuo nuniokojo butą, o pats šeimininkas stiklo ir plytų skeveldrų sužeistas į pakaušį, nugarą ir kojas buvo paguldytas į ligoninę. Tai buvo pirmas išpuolis prieš Lietuvos vyriausybės narį. Pasikėsinimas kartu buvo įspėjimas tiems, kurie bandys Lietuvą sutaisyti su Lenkija, kuri nuo 1920 m. rudens savo sudėtyje turėjo Vilniaus kraštą. Visuomenės didelis spaudimas, atentatas prieš E. Galvanauską turėjo didelės įtakos, kad P. Hymanso projektą Lietuva atmetė. Vis dėlto tai nesutrukdė po K. Griniaus vyriausybės atsistatydinimo E. Galvanauskui vadovauti naujai šalies Vyriausybei (1922 02 02–1923 02 22) ir eiti užsienio reikalų ministro pareigas (nuo 1922 09 28). Tam įtakos turėjo K. Griniaus nesutarimai su StS, todėl nepartinis E. Galvanauskas į premjerus pasirinktas kaip kompromisinis variantas. E. Galvanauską rėmė StS daugumą turėjęs krikščionių demokratų blokas. Padėtis pasikeitė, kai 1922 m. rudenį po I Seimo rinkimų nė viena partija jame negavo daugumos. Tokiomis sąlygomis, nepavykstant sudaryti Seimo prezidiumo ir nuolatinės vyriausybės, keletą mėnesių šalį valdė laikinoji E. Galvanausko vyriausybė. Sudėtingą jos padėtį 1923 m. pab. įvardijo socialdemokratų spauda: „Kabinetas jau trečias mėnuo kaip atsistatydino, visą laiką yra pusiau atsikėlęs iš savo kėdžių, dirba tik tos dienos darbą ir vis dar nemato, kuomet Seimo dauguma teiks jis paleisti visai“. Nepaisant vidaus rietenų, I Seime 1922 m. pab. Lietuva jau buvo visavertė valstybė, turinti visus pagrindinius valstybingumo pamatus, kuriuos jai padėjo 1922 m. rudenį kadenciją baigęs StS. Lietuva turėjo aukščiausias valdžios institucijas: dirbo, tiesa, laikina E. Galvanausko vyriausybė, šalis turėjo prezidentą, kurį pripažino užsienio valstybės. Kiek sunkesnė padėtis išliko užsienio politikoje – įtempti santykiai su kaimynine Lenkija dėl Vilniaus, daug neaiškumų kėlė Klaipėdos kraštas, tebesantis Prancūzijos valdžioje. Nepaisant sudėtingų darbo sąlygų, 1923 m. pradžioje E. Galvanauskas aktyviai dalyvavo rengiant ir įvykdant vadinamąjį Klaipėdos krašto sukilimą. Ilgą laiką Klaipėdos krašto sukilimo aplinkybės buvo uoliai slepiamos, o romantinė versija teigė, kad Klaipėdos krašto sukilimas buvo įvykdytas vietinių gyventojų (klaipėdiškių), kuriems į pagalbą atėjo LŠS nariai, ir kad VMLGK, vadovaujamas Martyno Jankaus, buvo šio „sukilimo“ organizatorius. Iš tiesų „sukilimą“ organizavo Kaune, dauguma karšto gyventojų laikėsi pasyviai, lietuvių karinių dalinių ir šaulių žygiui vadovavo Lietuvos kariuomenės Generalinis štabas, o politinis operacijos vadovas buvo Lietuvos Ministras Pirmininkas E. Galvanaus-

kas, kuris dar 1922 11 20 sukvietė slaptą Ministrų kabineto posėdį Klaipėdos problemai aptarti. Posėdyje nuspręsta organizuoti Klaipėdos krašto vietinių gyventojų sukilimą prieš vokiečių direktoriją ir Prancūzijos administraciją bei užimti kraštą ir Klaipėdos miestą. E. Galvanausko siūlymu politiniu sukilimo vadovu buvo paskirtas Erdmonas Simonaitis, o kariniu – Jonas Polovinskas-Budrys. 1923 01 20 Karo muziejaus sodelyje susirinkusiai miniai E. Galvanauskas pranešė, kad Klaipėdos kraštas prijungtas prie Lietuvos. Oficialiai nebuvo pranešta, kad dėl to, kas įvyko, daug padirbėjo Lietuvos vyriausybė su E. Galvanausku priešakyje.

Pagaliau KDB balsais išrinkus šalies prezidentą, nuolatinį Seimo prezidiumą, 1923 m. vasario pab. nepartiniam E. Galvanauskui pavedė suformuoti nuolatinę vyriausybę. Pristatydamas naują Vyriausybę, E. Galvanauskas pripažino, kad naujas Ministrų kabinetas „daugumoje yra sudarytas iš buvusio Kabineto narių. Esant tokiai Kabineto sudėčiai, jo politika maža tesuskirs nuo buvusio Kabineto politikos. Vyriausybė mano toliau vykdyti programą, kuri buvo išdėstyta Steigiamajam Seimui 1922 m. vasario mėn. 8 d.“ E. Galvanauskas siūlė tęsti StS darbus, o opozicija tam nenorėjo pritarti. Turint omenyje opozicijos nuolatinę StS nuveiktų darbų kritiką, to ir reikėjo tikėtis. Iš tikrųjų, nauja E. Galvanausko Vyriausybės sudėtis mažai skyrėsi nuo prieš tai dirbusios to paties E. Galvanausko vadovaujamos laikinosios vyriausybės. Naujajame Ministrų kabinete pasikeitė žydų reikalų ministras. Naujuoju žydų reikalų ministru paskirtas Kauno apygardos teismo narys Bernardas Fridmanas. Vyriausybėje neliko gudų reikalų ministro Domininko Siemaškos ir šią ministeriją perėmė pats Ministras Pirmininkas E. Galvanauskas. Naujos Vyriausybės sudėtis, konkrečiai B. Fridmano įėjimas į Vyriausybės sudėtį, sukėlė iki tol I Seimo darbą boikotavusios žydų frakcijos pasipiktinimą. B. Fridmano kandidatūra jiems buvo nepriimtina ir jų išrinkti į Seimą nariai įsitraukė į opozicijos gretas ir pagreitino Seimo paleidimą. Tokie žydų frakcijos veiksmai sumaišė visas kortas ir 02 27 d. Seimo posėdyje negalėjo būti svarstyta naujo Ministro kabineto deklaracija, nes pasirodė, kad opoziciją sudarė 37, o poziciją 38 Seimo nariai. 03 09 priešpaskutiniame Seimo posėdyje E. Galvanauskas pristatė savo vyriausybės deklaraciją, kuri turėjo gauti Seimo daugumos pritarimą. Deklaracijai pritarė tik dešimtosios partijos, o kitos priešinosi. Iš pradžių opozicija nurodė, kad deklaracija tik iš vakaro buvo jiems įteikta, tad nespėta jos išnagrinėti. Buvo siūloma deklaracijos svarstymą atidėti kitam posėdžiui. Buvo balsuojama ir 38 dešiniųjų partijų balsais (LKDP, LŪS, LDF) prieš 32 balsus (LSDP, valstiečių liaudininkų, darbininkų kuopų ir žydų frakcijos) nutarta deklaraciją svarstyti šiame posėdyje. Balsuojant balsai pasiskirstė po lygiai: 38 už (KDB) ir 38 prieš (LSDP, LVLS, darbininkų kuopų, lenkų bei žydų frakcijos). E. Galvanausko vyriausybės deklaracija buvo atmesta. Opozicija neatsižvelgė į tai, kad, E. Galvanauskui būnant ministru, 1919–1920 m. buvo sustabdytas Lietuvos ūkio pakirkimas,

1920–1922 m. sustiprinti valstybės finansai, 1922 m. įsteigtas Lietuvos bankas, įsivesta sava valiuta, priimtas Žemės reformos įstatymas, demokratinė Lietuvos Valstybės Konstitucija, 1923 m. atliktas pirmas Lietuvos gyventojų surašymas, nemažų laimėjimų pasiekta užsienio politikos srityje. Antra vertus, 1923 m. pavasarį I Seimo paleidimas toli gražu nebuvo vienintelė Lietuvos nelaimė. 03 15 Ambasadorių konferencija oficialiai Vilniaus kraštą pripažino Lenkijai. Tai reiškė, kad „Vilniaus klausimas“ baigtas svarstyti tarptautinėje arenoje ir Vakarų valstybės jo likimą palankiai išsprendė Lenkijos naudai. Užgulusias Lietuvos vidaus ir užsienio politikos problemas turėjo spręsti 1923 05 12–13 demokratiškai išrinktas II Seimas ir nauja vyriausybė, kuriai vadovauti Prezidentas A. Stulginskis pavedė E. Galvanauskui. Ministras Pirmininkas kartu užėmė užsienio reikalų ministro postą, laikinai ėjo ministro be portfelio pareigas gudų reikalams (1923 06 29–1924 06 18). Aptariamuoju laikotarpiu buvo tęsiami Steigiamojo Seimo pradėti darbai, išskirtinį dėmesį rodant šalies žemės reformos įgyvendinimui, didelis dėmesys skirtas vidaus susisiekimo gerinimui, 1924 05 17 E. Galvanausko pasirašyta Klaipėdos krašto konvencija skelbė, kad Lietuva atgavo Klaipėdos kraštą. 1924 m. vasarą paaštrėjus santykiams tarp Seimo ir Vyriausybės, E. Galvanauskas ir jo vadovaujama vyriausybė atsistatydino.

E. Galvanauskas kurį laiką dar liko didžiojoje politikoje. 1924–1927 m. ėjo Lietuvos nepaprastojo pasiuntinio ir įgaliotojo ministro Londone pareigas. Būdamas Jungtinėje karalystėje, jis daugiausia dėmesio skyrė ekonominiams ryšiams su Lietuva plėtoti. 1926 12 17 įvykus valstybės perversmui, iš šios tarnybos pasitraukė ir ilgam įsikūrė Klaipėdoje. 1927–1929 m. Klaipėdos uosto direkcijos pirmininkas. Pasitraukęs iš valstybinės tarnybos, E. Galvanauskas liko gyventi Klaipėdoje ir tapo verslininku (vadovavo „Ryto“ akcinei bendrovei, „Medžio“ sindikatui, buvo kai kurių įmonių dalininkas; „Statybos“ bendrovės steigimo iniciatorius ir vadovas iki 1939 m.). Lietuvos valdžiai pritarus, E. Galvanausko pastangomis 1934 m. Klaipėdoje buvo įsteigta aukštoji m-kla – Prekybos institutas. E. Galvanauskas 1934–1939 m. ėjo Prekybos i-to rektoriaus pareigas. 1939 m. Vokietijai iš Lietuvos atėmus Klaipėdos kraštą, 1939 05 01 ši aukštoji m-kla perkelta į Šiaulius. Vokietijai okupavus Klaipėdą, E. Galvanauskas paliko savo nuosavybę ir namus Klaipėdoje ir grįžo gyventi į Šiaulius, vėliau – į Kauną.

Parašė šias knygas: „Valstija ir mokesčiai“ (1909), „Pologne et Lithuanie“ (1923), „Atsiminimai“ (1925), „Bendrasis įmonių ūkio mokslas“ (3 t., 1937–1938) ir kt. Apdovanotas Klaipėdos išvadavimo sidabro medaliu (1925), Jugoslavijos Šventojo Savos 3-iojo laipsnio ordinu (1933) ir kt.

Įsigalėjus autoritariniam Prezidento A. Smetonos valdymui, nevensgė viešai jo kritikuoti. 1935 10 12 E. Galvanauskas kartu su buvusiais Respublikos prezidentais A. Stulginskiu, K. Griniumi ir buvusiais ministrais pirmininkais P. Dovydaičiu, M. Sleževičiumi, A. Tumėnu ir L. Bistru įteikė memorandumą

Prezidentui A. Smetonai. Jame pabrėžtas pagrindinis reikalavimas – „valstybę įstatyti į normalią teisėtą tvarką. [...] Todėl, mūsų giliu įsitikinimu, neati-dėliojamai turėtų būti sudaryta tautos pasitikėjimą turinti vyriausybė, kuri tuoju sušauktų tautos atstovybę, išrinktą iš Lietuvos piliečių laisvai pasta-tytų kandidatų Lietuvos Konstitucijos nustatyta tvarka“ (į reikalavimus nebuvo atsižvelgta).

Lietuvos okupacijos išvakarėse po ilgų metų pertraukos sugrįžo į di-džiąją politiką. 1939 11 A. Merkio sudarytoje paskutinėje nepriklausomos Lietuvos XXI vyriausybėje E. Galvanauskas ėjo finansų ministro pareigas (1939 11 21–1940 06 17). Istoriografijoje rašoma, kad A. Merkys (pasak E. Galvanausko, „snaudžiantis tautininkas“) įkalbėjo E. Galvanauską grįžti į vyriausy-bę (Klaipėdoje E. Galvanauskas išgyveno 12 metų). E. Galvanauskas pasiūlymą priėmė su dviem sąlygom: pirma, jei jam būsianti suteikta visiška laisvė va-dovauti finansų, prekybos ir pramonės politikai, antra, kad jis nesigilinsiąs į vidaus ir užsienio politikos dalykus ir dėl jų nesiimsiąs atsakomybės. Ne-reikėtų stebėtis, kad E. Galvanauskas paskirtas ministru, nes jis buvo tikrai patyręs politikas ir svarbiausia – ekonomistas. Dėl Klaipėdos krašto neteki-mo, prasidėjusio II p. k., dėl atsiradusių pabėgėlių, Vilniaus krašto atgavimo, SSRS įgultų įvedimo į Lietuvos teritoriją pagal 1939 10 10 Savitarpio pagalbos sutartį ministro darbo sąlygos buvo sudėtingos. Eidamas finansų ministro pareigas pasirašė įstatymą, liečiantį Vilniaus miestą ir jo sritį, dėl deponuotų zlotų keitimo į litus, „Prekybos registro atlyginimo normų pakeitimą“, Alko-holiniams gėrimams ir tabakui pardavinėti 1940 m. Vilniaus mieste ir jo srityje įsakymą, „Akczuojamiems dalykams registruoti Vilniaus mieste ir jo srityje įstatymą“, „Užsieninės valiutos operacijoms tvarkyti taisykles“, „Mokesčiams imti Vilniaus mieste ir jo srityje taisykles“, „Prekybos registro knygų ir pareiš-kimų formų pakeitimą“, „Prekybos registro atlyginimo normų pakeitimą“. Kartu su Ministru Pirmininku pasirašė: „Žyminiu mokesniu nedalomų doku-mentų sąrašo pakeitimą“ (kelis kartus), „Ivežamųjų prekių muitų tarifo pakeiti-mą“ (kelis kartus), „Valstybės loterijos taisykles“. Pasirašė dokumentus, kuriais iš pareigų atleido ar skyrė naujus pareigūnus į jo vadovujamai ministerijai pavaldžias valdžios institucijas. 1940 06 14 vėlai vakare, SSRS įteikus Lietu-vai ultimatumą, finansų ministras E. Galvanauskas nedalyvavo naktiniame paskutiniame Vyriausybės posėdyje (jame svarstytos ultimatumo sąlygos), nes darbo reikalais buvo išvykęs į Klaipėdą (buvo pasklidęs gandas, kad tvarkė nuo-savybės ar finansinius reikalus). Ten nuvykęs, gavo Prezidento A. Smetonos ir Ministro Pirmininko A. Merkio nurodymą grįžti į Kauną. Grįžęs neberado Prezidento A. Smetonos. Tos pačios dienos vėlų vakarą A. Merkys išsiuntė į Kybartus E. Galvanauską su delegacija (K. Tallat-Kelpša, LŠS vadas P. Saladžius, buvęs A. Smetonos adjutantas V. Šliogeris), kuri turėjo įtikinti A. Smetoną grįžti į Kauną. Tačiau du mėginimai jau Eitkūnuose (Vokietija) įkalbėti A. Smetoną grįžti baigėsi nesėkme.

1940 06 17 Justo Paleckio sudarytoje marionetinėje Liaudies vyriausybėje E. Galvanauskas kurį laiką ėjo finansų ministro pareigas (iki 07 05) ir laikinai – susisiekimo ministro pareigas. Pasak E. Galvanausko, jo įėjimą į Liaudies vyriausybę lėmė tai, kad tikėjosi kiek įgalėdamas priešintis rublio įvedimui ir taip atitolinti Lietuvos finansų sistemos sužlugdymą. Kad E. Galvanauskas būtų finansų ministru, primygtinai reikalavo Vincas Krėvė-Mickevičius, Liaudies vyriausybėje sutikęs užimti Ministro Pirmininko pavaduotojo ir užsienio reikalų ministro postą. E. Galvanausko kaip paskutinio nepriklausomos Lietuvos finansų ministro, einančio savo pareigas, pasilikimas naujose sąlygose turėjo sudaryti įspūdį, kad esminių pokyčių finansų valdyme nebus. E. Galvanausko buvimas ministru kartu turėjo reikšti, kad Vyriausybė toliau dirbs nepriklausomos Lietuvos gerovei. E. Galvanauską sutikti būti finansų ministru taip pat įkalbinėjo J. Paleckis, kuris prašęs kvietimo neatmesti, aiškinęs, kad sutikęs Vyriausybei vadovauti, jeigu E. Galvanauskas būsiąs ministru. Sutikti būti ministru E. Galvanauskui siūlė ir A. Merkys, nors E. Galvanauskas buvo nepartinis, tautininkų nelabai mėgstamas, tačiau turėjo autoritetą kaip patyręs finansininkas ir ūkio reikalų specialistas, greičiausiai todėl jį rinkosi ir Nikolajus Pozdniakovas, ir Vladimiras Dekanozovas. E. Galvanausko įtraukimas į naujos vyriausybės sudėtį tarsi bylojo apie normalią vyriausybių kaitą, leido tikėtis, kad Lietuvos ūkio ir finansų sistema nebus ardoma.

1940 07 05 Liaudies vyriausybės posėdyje, kuriam pirmininkavo J. Paleckis, buvo nutarta skelbti Liaudies seimo rinkimus, E. Galvanauskas nedalyvavo, mat V. Dekanozovo reikalavimu nuo 07 05 buvo atleistas (07 06 finansų ministro postą perėmė prieš okupaciją keletą metų su komunistais bendradarbiavęs jaunasis valstietis liaudininkas Juozas Vaišnoras). J. Paleckis informavo E. Galvanauską, kad jis atleidžiamas iš pareigų ir prašė parašyti atsistatydinimo raštą. Prašymas buvo patenkintas.

Pasitraukęs iš Liaudies vyriausybės, E. Galvanauskas pajuto, kad yra sekamas NKVD agentų, 1940 08 04 nelegaliai nuvyko į Klaipėdą, ten vokiečių administracijos buvo laikinai apgyvendintas savo buvusiam name Klaipėdoje. 1940 09 tapo Romoje įkurto Lietuvių tautinio komiteto (LKT) pirmininku. 1940 11 viduryje atvyko į Berlyną ir susitiko su K. Škirpa. 1940 11 17 E. Galvanauskas pirmininkavo susirinkimui Berlyne, kuriame buvo įkurtas LAF'as ir kartu su kitais 27 asmenimis pasirašė LAF'o steigimo protokolą. 1941 06 22 kaip LKT pirmininkas pasirašė K. Škirpai adresuotą raštą, pavedantį sudaryti Laikinąją vyriausybę (LAF'as buvo numatęs K. Škirpai ministro pirmininko, o E. Galvanauskui ministro pirmininko pavaduotojo ir finansų ministro postus). Tačiau greitai prasidėjo nesutarimai tarp E. Galvanausko ir K. Škirpos. 1941 06 29 aplankęs namuose areštuotą K. Škirpą, E. Galvanauskas jį apkaltino pridarius klaidų, o 07 03 žodžiu pareiškė atsistatydinąs iš LKT pirmininko pareigų ir LAF'o narių. 1941–1945 m. E. Galvanauskas nacių policijos prižiūrimas gyveno Berlyne, po karo jis persikėlė į Prancūziją, ten aktyviai

dalyvavo Lietuvos išlaisvinimo veikloje. 1947 m. apsigyveno Madagaskare, kur nuo 1939 m. pavasario jau gyveno iš Klaipėdos pasitraukusi jo žmona. 1963 m. persikėlė į Prancūziją ir praleido savo likusį gyvenimą. Eks le Beno (Aix-les-Bains) miestelio garbės pilietis.

Ernesto Galvanausko laiškas valstiečių liaudininkų CK pirmininkui 1922 m. gruodžio mėn., *LMAVB RS*, f. 199–215/1, l. 59; Galva G., *Ernestas Galvanauskas. Politinė biografija*, Čikaga, 1982; Galvanauskas E., „Kova dėl Klaipėdos“, *Draugas*, 1961 01 21, p. 3; „Iš netolimos praeities“, *Lietuvos ūkininkas*, 1906, nr. 52, p. 598; *LVŽ*, Vilnius, 1919; Memorandumas Lietuvos Respublikos prezidentui 1935 m., *LCVA*, f. 932, ap. 1, b. 1313, l. 6–7; J. K., „Finansų ministeris E. Galvanauskas apie svarbiuosius ministerijos uždavinius“, *Lietuvos žinios*, 1939 12 14, p. 5; „Naujos vyriausybės nariai“, *XX amžius*, 1939 11 22, p. 10; „Nepriklausomybės paskutinių dienų agonija. Iš Ernesto Galvanausko atsiminimų“ (parengė T. Remeikis), *Kultūros barai*, 2001, nr. 11, p. 70–71; *Seimo stenogramos*, Kaunas, 1922–1926; Skipitis R., *Nepriklausomą Lietuvą statant*, Chicago, 1961, p. 305–320; *VŽ*, Kaunas, 1920–1924, 1939–1940.

Ašmenskas V., *Didžiosios tautos aukos*, Vilnius, 2009, p. 23–24; Eidintas A., *Antanas Smetona ir jo aplinka*, Vilnius, 2012, p. 130–148; Gaigalaitė A., „Ernesto Galvanausko politinė veikla dėl Klaipėdos krašto prijungimo prie Lietuvos“, *Lietuvos istorijos metraštis*, 1996, Vilnius, 1997, p. 145; Gaigalaitė A., „Ernestas Galvanauskas tarptautiniame Klaipėdos ir Vilniaus problemų sukuryje (1922 09 28–1924 06 10)“, *Lietuvos užsienio reikalų ministrai 1918–1940*, Kaunas, 1999, p. 109; Jankauskas V., „Ernestas Galvanauskas“, *1941 m. birželio sukilimas Lietuvoje*, Vilnius, 2010, p. 37–44; Juzefovičius R., „Akademinė Ernesto Galvanausko veikla Klaipėdoje (1934–1939 m.)“, *Istorija*, 2010, nr. 77, p. 52–59; Jegelevičius S., „Ernestas Galvanauskas – Lietuvos ūkio kūrėjas“, *Lietuvos Respublikos ministrai pirmininkai 1918–1940*, Vilnius, 1997, p. 155–214; Kašauskienė V., *Istorijos spąstuose: Justo Paleckio gyvenimo ir veiklos bruožai 1899–1980*, Vilnius, 2014, p. 159, 169, 343–345, 357, 359; Martišius S. A., Martišius M., „Ernestas Galvanauskas – Lietuvos diplomacijos ir politikos istorijoje“, *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*, 2007, nr. 2(9), p. 136–145; *Lietuvos istorija*, t. 10, d. 1, *Nepriklausomybė (1918–1940 m.)*, Vilnius, 2013; Seibutis A., „Ernesto Galvanausko atminimas įamžintas „Čypėnų respublikoje“, *Šiaurės Rytai*, 2007 11 20, p. 5; Tamošaitis M., „I Seimas (1922–1923)“, *LRSNBŽ*, Vilnius, 2007, p. 17–55; Tamošaitis M., *Vinco Krėvės-Mickevičiaus politinė biografija. Rašytojo tragedija politikoje*, Vilnius, 2012, p. 8, 190, 242, 246, 299, 312–314, 321, 331, 336–338, 402, 405; Vainorius M., „Klaipėdos krašto prijungimo architektas – užmarštyje“, *Vakarų ekspresas*, 2014 01 15, p. 1, 4–5. Vareikis V., „1923 m. Klaipėdos krašto sukilimo kontraversijos“, *Klaipėdos kraštas 1920–1924 m. archyvuose dokumentuose. Acta historica universitatis Klaipedensis IX*, Klaipėda, 2003, p. 23–27; Vareikis V., „Sukilėliai, šauliai, savanoriai. Nauji požūriai į Klaipėdos miesto ir krašto praeitį“, *Acta historica universitatis Klaipedensis XVII*, Klaipėda, 2008, p. 194–196;

Algis Bitautas, Mindaugas Tamošaitis